પ્રવચન નં. ૨૦૩, ગાથા–૧૭૧, શ્લોક–૨૮૬-૨૮૭, મંગળવાર, અષાઢ વદ- ૧૦, તા.૦૫-૦૮-૮૦

'નિયમસાર' ૨૮૬ કળશ છે ને? ૨૮૬-કળશ. આચાર્યે પોતે પોતા માટે બનાવ્યું છે. પોતા માટે બનાવ્યું છે. એ સારમાં સાર છેલ્લે (કહે છે), **'જ્ઞાન તો બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે;...'** છે? જ્ઞાન જાણનસ્વરૂપ એ તો બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે. આહાહા..! કરવાનું આ છે. લાખ વાતની વાત પણ કરવાનું તો આ છે. શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ, એનો અનુભવ.

અહીં તો આચાર્ય એમ કહે છે કે, આ મુનિ છે. **'તેથી (અમારો) નિજ આત્મા...'** કેમકે **'જ્ઞાન તો બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે; તેથી...'** આહાહા..! જ્ઞાન જાણનસ્વભાવ છે

ભગવાન ચૈતન્ય બરાબર શુદ્ધજીવ સ્વરૂપ છે. એ કારણે અમારો નિજ આત્મા **'હમણાં (સાધક દશામાં) એક (પોતાના) આત્માને નિયમથી (નિશ્ચયથી) જાણે છે.'** વિશેષ નહિ પણ એક આત્માને જાણે છે.

આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ એ જીવ. એ બરાબર જ્ઞાનસ્વભાવી આત્મા જ, એ જ આત્મા બરાબર **'(અમારો) નિજ આત્મા...'** આ સાધકની વાત છે. આહાહા..! **'નિજ આત્મા હમણાં (સાધક દશામાં) એક (પોતાના) આત્માને નિયમથી (નિશ્ચયથી) જાણે છે.'** આહાહા..! એક આત્માને જાણે છે. **'અને, જો તે જ્ઞાન પ્રગટ થયેલી સહજ અવસ્થા...'** જો એની સહજ અવસ્થા પ્રગટી તો **'અવસ્થા વડે સીધું (પ્રત્યક્ષપણે) આત્માને ન જાણે...'** આહાહા..! અસંખ્ય પ્રદેશ, અનંતગુણ, અનંતગુણની અનંતી પર્યાય... એ વર્તમાન સાધકદશામાં તો એક આત્મા હું જ્ઞાનસ્વરૂપ છું એવો અનુભવ છે. પણ જ્ઞાનની પ્રગટ દશા થશે ત્યારે આત્મા આખો અસંખ્ય પ્રદેશી અને અનંતગુણ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવશે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આડીઅવળી વાત કાંઈ નથી. મુદ્દાની આ છે. માણસને લાગે કે આ એકની એક વાત છે. પણ એકની એક વાત.. આચાર્યે પોતાના માટે બનાવ્યું છે એ આ બનાવ્યું છે. આહાહા..!

આ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન **'બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે;...'** જ્ઞાન. એ કારણે **'(અમારો) નિજ આત્મા હમણાં (સાધક દશામાં) એક (પોતાના) આત્માને નિયમથી (નિશ્ચયથી) જાણે છે.'** અસંખ્ય પ્રદેશ અને એનો વિસ્તાર ને એટલું બધું સાધકમાં નથી (જાણતા). આહાહા..! **'અને, જો તે જ્ઞાન પ્રગટ થયેલી સહજ અવસ્થા વડે...'** આહાહા..! કહે છે, એની ઋદ્ધિ પૂર્ણ સમૃદ્ધિ જે ઋદ્ધિ છે એ જે પ્રગટી.. આહાહા..! તો **'સીધું (પ્રત્યક્ષપણે) આત્માને ન જાણે...'** એવી પ્રગટ દશામાં સીધો આત્માને ન જાણે **'તો તે જ્ઞાન અવિચળ આત્મસ્વરૂપથી અવશ્ય ભિન્ન ઠરે!'** તો એ જ્ઞાન અવિચળ એવા આત્મસ્વરૂપથી જરૂર જુદું ઠરે. પણ એવું છે નહિ. આહાહા..! શું કહે છે?

છદ્મસ્થને વર્તમાનમાં તો જ્ઞાન શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે તેથી બરાબર વર્તમાનમાં અમે આત્માનું જેવું શુદ્ધજીવ સ્વરૂપ જ્ઞાન છે એમ જાણીએ છીએ પણ અંતરની બધી શક્તિઓને પ્રત્યક્ષ, અસંખ્ય પ્રદેશ પ્રત્યક્ષ અને અનંતશક્તિ પ્રત્યક્ષ (નથી જાણતા). એ તો **'પ્રગટ થયેલી સહજ અવસ્થા વડે...'** પ્રગટ થયેલી સહજ અવસ્થા... પ્રગટ થશે. પ્રગટ દશા પૂર્ણ થશે. આહાહા..! આ કરવાનું છે. આમાં વ્રત ને તપ ને એ ક્યાં આવ્યું? એ બધી ક્રિયા બંધનું કારણ છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા... એમ જો બરાબર શુદ્ધજીવ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય તો એક આત્મા જ જણાયો. પણ જો એ આત્મામાં પૂર્ણ દશા થાય અને આત્માને પૂર્ણ રીતે ન જાણે તો આત્મા જ્ઞાન નહિ. આહાહા..! કરવાનું આ છે.

કોઈ આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવ સિવાય પરનું તો કાંઈ કરતો જ નથી. આહાહા..! આખો દિવસ આ કરવું ને આ કરવું ને આ કરવું... એ આત્મા કરી શકતો નથી. આત્માને પરનો

કર્તા માનવો એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ જૈન નથી. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..! આત્મા પોતા સિવાય પરપદાર્થને અડતો જ નથી ને. અડતો નથી તો કર્તા ક્યાંથી થયો? શરીરને પણ અડતો નથી, આંખને અડતો નથી, કર્મને અડતો નથી. એવો ભગવાન અંદર આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી વર્તમાનમાં તો અમે અમારા આત્માને જાણ્યો. પણ એની ઉત્કૃષ્ટ દશા જ્યારે પ્રગટશે ત્યારે પ્રત્યક્ષ ન જાણે તો એ આત્મા નહિ. આહાહા..! છે?

'અવશ્ય ભિન્ન ઠરે!' તો એ જ્ઞાન ભિન્ન, જ્ઞાનથી આત્મા ભિન્ન સિદ્ધ થશે. જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ થઈને વર્તમાનમાં અમે જાણીએ છીએ અને પ્રત્યક્ષ રીતે પૂર્ણ ન જાણે તો એ જ્ઞાન જ નહિ. આહાહા..! સાધારણ માણસને, ક્રિયાકાંડ ઉપર જેને રસ છે ને એને આ વાત સમજવી મુશ્કેલી પડે. ક્રિયાકાંડ તો જેટલી કરવામાં આવે એ બધી બંધનું કારણ છે. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા, જાત્રા બધો શુભરાગ (છે) અને બંધનનું કારણ છે. આકરું પડે, પ્રભુ!

અહીં તો રાગરહિત શુદ્ધજીવ સ્વરૂપ. એમ લીધું ને? શુદ્ધજીવ સ્વરૂપનો અર્થ કે રાગરહિત. પહેલી લીટી આવી ને? **'બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે;...'** કોણ? જ્ઞાન. એમાં નથી રાગ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો વિકલ્પ છે જ નહિ. એ જ્ઞાન બરાબર જીવસ્વરૂપ છે. એને અમે જાણીએ છીએ. પણ જ્યારે પૂર્ણ પ્રગટ થશે ત્યારે આત્માને અંદર ન જાણે તો એ જ્ઞાન જ નથી. આહાહા..! આ તો અંદરમાં કરવાનું આવ્યું. બહારમાં કરવાનું તો કાંઈ આવ્યું નહિ. ભગવંત! તારી મહિમા તારા સ્વરૂપમાં છે. પ્રભુ! તારી પ્રભુતા તો તારા પુરુષાર્થમાં છે. તારી પ્રભુતા કોઈ રાગમાં (નથી). આહાહા..! રાગાદિ શુભરાગમાં પણ પુરુષાર્થ કરવો.. આહાહા..! આકરું લાગે. નપુંસક કહ્યા. 'સમયસાર'માં શુભભાવને આત્માના વીર્યથી વિરૂદ્ધ નપુંસક છે (એમ કહ્યું છે). આહાહા..! ગજબ વાત છે.

એથી અહીંયાં કહે છે કે **'જ્ઞાન તો બરાબર શુદ્ધજીવનું સ્વરૂપ છે;...'** પરનું કાંઈ કરવું-ફરવું એ નહિ. આહાહા..! શુભભાવ જેમ નપુંસકને વીર્ય નથી તો પુત્ર નથી થતો. એમ શુભભાવ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ શુભભાવ નપુંસક જેવા છે. એમાં ધર્મની પ્રજા ઉત્પન્ન નથી થતી. આહાહા..! આવી વાતું! આવી આકરી વાત છે. 'સમયસાર'માં પુણ્ય-પાપના અધિકારમાં આવ્યું છે. બે જગ્યાએ આવ્યું છે. એક અજીવ અધિકારમાં આવ્યું છે. બે જગ્યાએ નપુંસક આવ્યું છે. સંસ્કૃત ટીકામાં ક્લિબ (કહ્યું છે). ક્લિબ એટલે નપુંસક. આહાહા..! ગજબ વાત છે, પ્રભુ!

અહીં તો કહે છે કે એકલા જ્ઞાનસ્વરૂપનો અનુભવ એ આત્માનું જ્ઞાન છે. એ સિવાય શુભ-અશુભભાવ એ વીર્ય નહિ. પાછળ શક્તિ છે ને? ૪૭ શક્તિ છે ને 'સમયસાર'માં? એમાં એમ લીધું છે કે વીર્ય કોને કહીએ? વીર્ય કહીએ કોને? આત્મબળ... બળ... બળ... બળ... બળ... કહીએ કોને? કે જે આત્માના આનંદાદિ સ્વરૂપની રચના કરે તેને વીર્ય કહીએ

આહાહા..! ગજબ વાત છે. ૪૭ શક્તિમાં છે. ૪૭ શક્તિ છે ને? આહાહા..! આ તો 'નિયમસાર' છે. આત્માની અંદર જ્ઞાન જેમ સ્વરૂપ છે એમ વીર્ય પણ સ્વરૂપબળ છે. પણ જો વીર્ય પોતામાં રહેવાનો પુરુષાર્થ ન કરે અને વીર્ય પુણ્ય એટલે શુભભાવની રચનામાં રોકાય (તો તે નપુંસક છે). આહાહા..! આકરી વાત, ભગવાન! વીતરાગનો ધર્મ અલૌકિક છે. વીતરાગ સિવાય ક્યાંય એ વાત છે નહિ. સર્વજ્ઞ સિવાય એ વાત અને તે પણ દિગંબર ધર્મ સિવાય.. આહાહા..! આવી વાત ક્યાંય બીજે છે નહિ. આહાહા..! શ્વેતાંબરના કરોડો શ્લોકો જોયા છે, આ વાત નથી. આહાહા..!

આત્મા પોતાના વીર્ય પુરુષાર્થથી પોતાની જ્ઞાન, દર્શન, આનંદાદિ નિર્મળ પર્યાયને રચે. એને આત્માનું બળ કહેવામાં આવે છે. માણસ કહે છે કે, મારામાં ઘણું બળ છે. આ તો શરીરનું બળ હોય તો કહે, મારામાં બળ છે. એ ખોટું છે. શરીરમાં બળ છે એ તો જડનું બળ છે. પણ આત્માનું બળ એને કહીએ, આત્માનું બળ, વીર્ય એને કહીએ કે એની પોતાની શુદ્ધ પવિત્ર આનંદની રચના કરે. આહાહા..! વાતે વાતે ફેર પડે એટલે લોકોને એકાંત જેવું લાગે ને. એકાંત છે... એ.. 'સોનગઢ'નું એકાંત છે. બધું સાંભળીએ છીએ. બધી ખબર છે. જેમ કહે એમ, પ્રભુ! તારે આ ભાવમાં આવવું પડશે. આ ભાવમાં આવ્યા વિના ક્યાંય એનો નિવેડો થાય એવો નથી. આહાહા..!

લાખ–કરોડ શુભભાવ કરે તો એનાથી આત્મામાં એક ભવ પણ ઘટે એમ ત્રણકાળમાં નથી. કેમકે આત્મામાં ભવ નથી. ભવ નથી એના આશ્રયે ભવ ઘટે છે. જેમાં ભવ નથી એના આશ્રયે ભવ ઘટે છે. રાગ તો, શુભરાગ તો ઘોર સંસાર છે. આહાહા..! પાઠ છે. ઘોર સંસાર. રાગ અંધકાર (સ્વરૂપ છે). રાગ પોતાને ન જાણે, રાગ ચૈતન્યને ન જાણે, એ ચૈતન્ય દ્વારા જણાય તેથી એ રાગ અજીવ અને જડ છે. આહાહા..! 'ડાહ્યાભાઈ'! જડ, જડ કીધું. ગજબ વાત છે. આ બધો વ્યવહાર ચાલે છે શી રીતે? બાપુ! ભાઈ! આવે. શુભભાવ આવે પણ એ આદરણીય નથી. હેય છે. શુભભાવ આવે, ભક્તિ વંદન આદિ હોય છે પણ હેયબુદ્ધિએ છે, ઉપાદેયબુદ્ધિએ નહિ. આહાહા..!

એ અહીં કહે છે, **'સીધું (પ્રત્યક્ષપણે) આત્માને ન જાણે પૂર્ણ રીતે તો તે...'** આત્મા નથી. એ જ્ઞાન જ નથી. **'તે જ્ઞાન અવિચળ આત્મસ્વરૂપથી અવશ્ય ભિન્ન ઠરે!'** કેમકે જ્ઞાન પૂર્ણ પ્રગટ્યું અને આત્માને ન જાણે તો જ્ઞાન અને આત્મા બે ભિન્ન થઈ ગયા. શું કીધું સમજાણું? જ્ઞાન વર્તમાનમાં શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એ તો કીધું. અમારો નિજ આત્મા અત્યારે એક આત્માને નિશ્ચયથી જાણે છે. અમારું જ્ઞાન પોતાને વર્તમાનમાં જાણે છે. **'અને, જો તે જ્ઞાન પ્રગટ થયેલી સહજ અવસ્થા વડે સીધું (પ્રત્યક્ષપણે)...'** આત્માને પ્રત્યક્ષપણે **'ન જાણે તો તે જ્ઞાન અવિચળ આત્મસ્વરૂપથી અવશ્ય ભિન્ન ઠરે!'** જ્ઞાન એવું પ્રગટ થયું અને આત્માને ન જાણે તો ભિન્ન થઈ ગયું. આત્મા અને જ્ઞાન ભિન્ન ઠર્યા. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

આવી વાતું. ઓલી તો પાધરું આ કરો, સામાયિક કરો, પોષા કરો, પડિક્કમણા કરો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરો. સમ્મેદશિખરની લાખ જાત્રા કરને. એ પરદ્રવ્ય તરફનું લક્ષ એકલો રાગ છે.

ત્રણલોકનો નાથ એમ પોકારે છે કે **'परदव्वादो दुग्गई'**. હું પરદ્રવ્ય છું, મારા ઉપર તારી નજર જશે તો તને શુભરાગ થશે. આહાહા..! આકરું કામ છે. વાત ધારી લેવી જુદી છે અને એ રૂપે થવું, આત્મા-આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપે થવું (એ બીજી વાત છે). જે રાગરૂપે છે એને જ્ઞાનસ્વરૂપની, શુદ્ધ જીવસ્વરૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપ હોવાથી જ્ઞાનનું જીવસ્વરૂપમાં એકાકાર થવું, એ ન હોય તો એ જ્ઞાન જ નથી. આહાહા..! વાત સાદી, પણ વાત મોટી. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપી પ્રભુ (છે). શરીર, વાણી, મન તો જડ-માટી-ધૂળ છે. કર્મ ધૂળ છે. પુણ્ય અને પાપ એ તો જડ અચેતન છે. કેમકે પુણ્ય અને પાપ રાગ છે. રાગમાં જાણવાની શક્તિ નથી. આહાહા..! એનાથી ભિન્ન એકલી જાણવાની શક્તિ સ્વરૂપ શુદ્ધજીવસ્વરૂપ હું છું. એને હું જાણું પણ પૂર્ણ શક્તિ પ્રગટે અને પૂર્ણ આત્મા ન જાણે તો એ જ્ઞાન અને આત્મા એક નથી. તો જ્ઞાન અને આત્મા ભિન્ન થયા. આહાહા..! છે ને 'ડાહ્યાભાઈ'? **'અવશ્ય ભિન્ન ઠરે!'** આહાહા..!

'વળી એવી રીતે (અન્યત્ર ગાથા દ્વારા) કહ્યું છે કે :–'

णाणं अव्विदिरित्तं जीवादो तेण अप्पगं मुणइ।
जदि अप्पगं ण जाणइ भिण्णं तं होदि जीवादो।।

ગાથાર્થ :– 'જ્ઞાન જીવથી અભિન્ન છે...' નામ બે પડ્યા. જ્ઞાન અને જીવ. છતાં જ્ઞાન જીવસ્વરૂપ અભિન્ન છે. બે નામ ભલે પડ્યા. એકનું નામ જ્ઞાન અને એકનું નામ જીવ. એમ બે નામ ભેદ પડ્યા. તો જીવ જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે. આહાહા..! એ તો જાણવા-દેખવા સિવાય કાંઈ કરી શકતો નથી. આહાહા..! હાલવું, ચાલવું, બોલવું, આ તમારા ધંધાના વેપાર.. એય..! 'હસમુખભાઈ'! અમારે 'મનસુખ' છે. આખો દિ' વેપારમાં આ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું. કોણ કરે? પ્રભુ! જાણન-દેખન એવો આત્મા પરનું કરે તો એ આત્મા રહ્યો નહિ. આહાહા..! આત્માનું કર્તૃત્વ થાય તો આત્મા જ્ઞાનમૂર્તિ રહે જ નહિ. આહાહા..! આકરી વાત છે બહુ.

'જ્ઞાન જીવથી અભિન્ન છે...' જ્ઞાનસ્વભાવ જે છે એ સ્વભાવવાન જે આત્મા, એનાથી એકમેક છે, ભિન્ન નથી. નામ ભિન્ન પડે. **'તેથી તે આત્માને જાણે છે; જો જ્ઞાન આત્માને ન જાણે...'** આહાહા..! શું કીધું? **'જ્ઞાન જીવથી અભિન્ન છે તેથી તે આત્માને જાણે છે;...'** ન્યાય આપ્યો, સમજાણું? **'જ્ઞાન જીવથી અભિન્ન છે તેથી તે આત્માને જાણે છે;...'** આહાહા..! જ્ઞાન આત્માથી અભિન્ન છે એ કારણે જ્ઞાન આત્માને જાણે છે. સૂક્ષ્મ છે. ભાષા તદ્દન ઓલી છે. વિષય સૂક્ષ્મ છે. આહાહા..! **'જ્ઞાન જીવથી અભિન્ન છે તેથી તે આત્માને જાણે;...'**

છે. અભિન્ન છે માટે જ્ઞાન આત્માને જાણે છે. આહાહા..! **‘જો જ્ઞાન આત્માને ન જાણે તો તે જીવથી ભિન્ન ઠરે!’** તો એ જ્ઞાનસ્વભાવ જીવથી ભિન્ન ઠરે. તો એ આત્મા જ નથી. જ્ઞાન વિના આત્મા છે જ નહિ. આહાહા..! એ ૧૭૦ થઈને?

ગાથા-૧૭૧

अप्पाणं विणु णाणं णाणं विणु अप्पगो ण संदेहो।
तम्हा सपरपयासं णाणं तह दंसणं होदि।।१७१।।

आत्मानं विद्धि ज्ञानं ज्ञानं विद्धयात्मको न संदेहः।
तस्मात्स्वपरप्रकाशं ज्ञानं तथा दर्शनं भवति।।१७१।।

गुणगुणिनोः भेदाभावस्वरूपाख्यानमेतत्।

सकलपरद्रव्यपराङ्मुखमात्मानं स्वस्वरूपपरिच्छित्तिसमर्थसहजज्ञानस्वरूपमिति हे शिष्य त्वं विद्धि जानीहि तथा विज्ञानमात्मेति जानीहि। तत्त्वं स्वपरप्रकाशं ज्ञानदर्शनद्वितयमित्यत्र संदेहो नास्ति।

રે! જીવ છે તે જ્ઞાન છે, ને જ્ઞાન છે તે જીવ છે;
તે કારણે નિજપરપ્રકાશક જ્ઞાન તેમ જ દૃષ્ટિ છે. ૧૭૧.

અન્વયાર્થ :– [आत्मानं ज्ञानं विद्धि] આત્માને જ્ઞાન જાણ, અને [ज्ञानम् आत्मकः विद्धि] જ્ઞાન આત્મા છે એમ જાણ; [न संदेहः] આત્મા સંદેહ નથી. [तस्मात्] તેથી [ज्ञानं] જ્ઞાન [तथा] તેમ જ [दर्शनं] દર્શન [स्वपरप्रकाशं] સ્વપરપ્રકાશક [भवति] છે.

ટીકા :– આ, ગુણ-ગુણીમાં ભેદનો અભાવ હોવારૂપ સ્વરૂપનું કથન છે.

હે શિષ્ય! સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ, તથા જ્ઞાન આત્મા છે એમ જાણ. માટે તત્ત્વ (–સ્વરૂપ) એમ છે કે જ્ઞાન તથા દર્શન બન્ને સ્વપરપ્રકાશક છે. આમાં સંદેહ નથી.

ગાથા–૧૭૧ ઉપર પ્રવચન

૧૭૧.

अप्पाणं विणु णाणं णाणं विणु अप्पगो ण संदेहो।
तम्हा सपरपयासं णाणं तह दंसणं होदि।।१७१।।
રે! જીવ છે તે જ્ઞાન છે, ને જ્ઞાન છે તે જીવ છે;
તે કારણે નિજપરપ્રકાશક જ્ઞાન તેમ જ દૃષ્ટિ છે. ૧૭૧.

બેય જ્ઞાન-દર્શનમાં નાખ્યું. આહાહા..! દર્શન નાખ્યું. જેમ જ્ઞાનસ્વરૂપ જીવ છે, એમ દર્શનસ્વરૂપ પણ જીવ છે. દર્શન અને જીવની ભિન્નતા નથી. દર્શન શું? પોતાને જોવું. આહાહા..! પરને જોતો જ નથી. પર વસ્તુને અડતો નથી. જ્ઞાન આત્મા પરવસ્તુને અડતો નથી. તો અડ્યા વિના એનું જ્ઞાન થાય છે, પણ એ વ્યવહાર છે. આહાહા..! પોતાનું જ્ઞાન પોતાને વેદનમાં આવીને અનુભવમાં આવે છે. માટે જ્ઞાન અને આત્મા અભિન્ન છે. આહાહા..! કહ્યું ને? ભાષા ઘણી સાદી. 'કુંદકુંદાચાર્યે' પોતાના માટે બનાવેલું છે. આ પુસ્તક પોતા માટે બનાવ્યું છે. આહાહા..! એમાં આવી વાત નાખી છે, જે જગતને કઠણ પડે.

'ટીકા :– આ ગુણ-ગુણીમાં ભેદનો અભાવ હોવારૂપ સ્વરૂપનું કથન છે.' શું કહે છે? જ્ઞાન ગુણ અને આત્મા ગુણી, એના ભેદનો અભાવ. ભેદનો અભાવ છે. આહાહા..! જીવદ્રવ્ય છે એ જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એ જ જીવદ્રવ્ય છે. જીવદ્રવ્ય અને જ્ઞાનસ્વરૂપ જો ભિન્ન હોય તો એ ભેદનો અભાવ છે. ભેદનો અભાવ છે. આહાહા..! શું કહે છે? જ્ઞાન તો ઠીક જાણવું.. જાણવું... જાણવું... પણ આત્મામાં તો બધા અનંતગુણ છે ને? તો આત્મા બીજી ચીજને કરી શકે કે નહિ? જ્ઞાન કરી શકે નહિ કાંઈ. એ તો જાણનાર છે. આંખ-નેત્ર પરને દેખે છે પણ પર ચીજમાં આંખ પ્રવેશતી નથી. આહાહા..! આંખ પરને દેખે પણ પરમાં પ્રવેશતી નથી. તેમ એ ચીજ આંખમાં આવતી નથી. જેને દેખે એ ચીજ આમાં આવતી નથી. એમ જ્ઞાન પરને જાણે પણ પરચીજ જ્ઞાનમાં આવતી નથી. અને જ્ઞાન પરમાં, જ્ઞેયમાં જતું નથી. એ જ્ઞાન અને આત્મા અભિન્ન છે. આહાહા..! આવી વાતું!

'આ ગુણ-ગુણીમાં ભેદનો અભાવ હોવારૂપ સ્વરૂપનું કથન છે.' 'હે શિષ્ય!' આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહારાજ આમ છે એમ કહે છે. એનો અર્થ શિષ્યને કહે છે ને? **'तम्हा सपरपयासं णाणं तह दंसणं होदि।'** કહે છે ત્યારે શિષ્યને કહે છે ને? આહાહા..! એટલે એમાંથી આ વાત નીકળી.

'હે શિષ્ય! સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...' આહાહા..! **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ...'** આહાહા..! તીર્થંકર અને તીર્થંકરની વાણી અને

સમવસરણ અને તીર્થંકર ભગવાનની પ્રતિમા અને મંદિર, એ સર્વથી ભિન્ન આત્મા છે. આહાહા..! **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ...'** છે. ભાષા એવી લીધી, જોયું! પરાઙ્મુખ છે. પરદ્રવ્યથી આત્મા પરાઙ્મુખ છે. સન્મુખ નથી, વિમુખ છે. આહાહા..! **'હે શિષ્ય! સર્વ પરદ્રવ્યથી...'** સર્વ દ્રવ્યમાં શું બાકી રહ્યું? તીર્થંકર, તીર્થંકરની વાણી, સમવસરણ, પંચપરમેષ્ઠી બધા પરદ્રવ્ય આવ્યા. આહાહા..! પ્રભુ! જરી કઠણ પડે. પણ પરદ્રવ્યમાં પંચપરમેષ્ઠી આવ્યા એ પરદ્રવ્ય છે. એ પરદ્રવ્ય ઉપર તારું લક્ષ જશે તો તને રાગ થશે. આહાહા..! એની ભક્તિ અને એનું સ્મરણ (કરવાથી) રાગ થશે. આહાહા..! એ કહે છે. **'હે શિષ્ય! સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ..'** સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ. કોઈ બાકી રહ્યા? અહીં કહે, સમ્મેદશિખરની જાત્રા કરે તો ૪૮ ભવે મોક્ષ જાય, આટલા ભવે મોક્ષ જાય.

મુમુક્ષુ :- ૪૯ ભવે મોક્ષ જાય.

ઉત્તર :- ૪૯ ભવે. કહેતા હશે. આવ્યા હતા ને 'મહાવીરકીર્તિ' એણે કહ્યું કે સમ્મેદશીખરની જાત્રા કરો તો ૪૯ ભવે મોક્ષ જવાશે. કીધું, એ વીતરાગની વાણી નહિ. વીતરાગની વાણી સ્વઆશ્રય સિવાય લાભ બતાવે નહિ. પરાશ્રયથી તો બંધન બતાવે. બે સિદ્ધાંત સીધા. આહાહા..! સ્વ આશ્રયથી લાભ, પર આશ્રયથી અલાભ. ચાહે તો ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર હોય તે પણ પોતાથી પર છે. પરનો આશ્રય કરવાથી તો રાગ જ થશે. ભલે પુણ્ય થાય, પણ એ પુણ્ય પણ રાગ છે. એ પુણ્ય પણ અપવિત્ર છે. અત્યારે તો ચારે કોર એ ચાલે છે. પુણ્ય પવિત્ર છે... પુણ્ય પવિત્ર છે... પુણ્ય પવિત્ર છે. પવિત્રથી કામ થશે. આહાહા..!

'હે શિષ્ય! સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ...' આહાહા..! ભગવાનઆત્મા પોતાના સિવાય સર્વ દ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ છે. આહાહા..! ગજબ કર્યું છે ને! આ તો પરમાત્મા વીતરાગની વાણી છે. સંતો છે એ કેવળીના કેડાયતો છે. દિગંબર સંત એ તો કેવળીના કેડાયત છે. અને આ 'કુંદકુંદાચાર્ય' તો ભગવાન પાસે ગયા હતા. ભગવાન સીમંધરસ્વામી બિરાજે છે ત્યાં આઠ દિવસ રહ્યા હતા. ભગવાન પાસે. ત્યાંથી આવીને આ બનાવ્યું. અને એમાં પણ કહે છે કે આ તો મારા માટે બનાવ્યું છે. 'સમયસાર', 'પ્રવચનસાર', 'પંચાસ્તિકાય' ને 'અષ્ટપાહુડ' બનાવ્યા, પણ આ પુસ્તક તો મારા માટે બનાવ્યું છે. મારા આત્માના ઘોલન માટે બનાવ્યું છે. આહાહા..! હું તો જ્ઞાનસ્વરૂપ, સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ હું (છું). પૈસાથી તો પરાઙ્મુખ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રથી પરાઙ્મુખ છે. આહાહા..! ભગવાન! તારી ચીજ મહિમાવંત અંદર છે. તને કોઈ પરની અપેક્ષા નથી. પરની અપેક્ષા કરીશ તો રાગ થયા વિના રહેશે નહિ. રાગ હોય એ બંધન વિના હોય નહિ. આહાહા..!

અહીંયાં તો કહે છે કે **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્મા...'** ઓહોહો..! પ્રભુ આત્મા, પોતાના આનંદ અને જ્ઞાનાદિ સંપન્ન (છે) એ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ છે. સન્મુખ નહિ, પરાઙ્મુખ છે. આહાહા..! **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ...'** એમાં પંચપરમેષ્ઠી પણ આવ્યા, તીર્થંકર આવ્યા,

તીર્થંકરની વાણી આવી, સમવસરણ આવ્યું. એ સર્વ પરદ્રવ્યથી આત્મા પરાઙ્મુખ છે. આહાહા..! ગજબ વાત. ધંધા આડે મંદિરના દર્શન કરવાનો વખત મળે નહિ. આહાહા..! એને ઠેકાણે અહીં કહે કે મંદિરના દર્શન છે એ શુભભાવ છે, ધર્મ નથી.

ગયા હતા ને ત્યાં? 'આફ્રિકા.' હમણા 'આફ્રિકા' ગયા હતા ને? એ લોકોએ ૬૦ લાખ રૂપિયા ભેગા કર્યા છે. અમે ત્યાં ગયા. ૨૬ દિવસ રહ્યા. ૪૫ લાખ રૂપિયા ભેગા થયા. પહેલા ૧૫ લાખ કર્યા. ૪૫ લાખ પછી કર્યા. ૨૫ લાખનું જિનમંદિર બનાવવાનું છે. ભગવાન પછી પરદેશમાં દિગંબર મંદિર પહેલાવહેલા થાય છે. 'આફ્રિકા' 'નાઈરોબી'માં લોકો પૈસાવાળા ઘણા છે. પૈસા ખર્ચવા માટે તો પૂછે નહિ કાંઈ. એક જણે ભગવાનની પ્રતિમા પધરાવી તો સાડા પાંચ લાખ. હજાર-હજારની વાતું નહિ ત્યાં. અમે ૨૬ દિવસ રહ્યા. આહાહા..! સાડા પાંચ લાખ! અને એક ઇન્દ્ર થયા.

મુમુક્ષુ :– એ બધું આપના પુણ્ય પ્રતાપે થયું.

ઉત્તર :– એ જડની અવસ્થા એ કાળે થવાની હતી. વાત એવી છે, પ્રભુ! એક ઇન્દ્ર બન્યો (એના) સાડા ત્રણ લાખ. સોળ ઇન્દ્રો બન્યા ને. સોળ કે વધારે હશે, ખબર નથી. પહેલો ઇન્દ્ર સાડા ત્રણ લાખ. કીધું, ભાઈ! સાડા ત્રણ લાખ શું દસ લાખ દે. પણ તને ધર્મ થશે એ વાત છે નહિ. અહીં તો ચોખ્ખો ઢંઢેરો છે. ગુપ્ત-બુપ્ત માખણ-બાખણ છે નહિ. ત્યાં કરોડોપતિને બહુ ને પૈસા ખર્ચે છે તો લાભ થશે એમ ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! પચ્ચીસ લાખનું મંદિર બનવાનું હોય તો બને. શુભભાવ હોય. અને તે પણ મંદિર આત્મા બનાવી શકે જ છે ક્યાં? આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ મકાન બનાવી શકે? આહાહા..! મકાન તો મકાનના કારણે બને છે. બનાવનારનો ભાવ હોય તો શુભભાવ પુણ્ય હોય. ધર્મ નથી. સંવર-નિર્જરા નથી. મિથ્યાત્વ સહિત તે પરંપરા મુક્તિનું કારણ નથી. આહાહા..! સમ્યક્ આત્માનો અનુભવ થાય એના વ્યવહારને પરંપરા કારણ કહેવામાં આવે છે. કેમકે વ્યવહારને છોડીને નિશ્ચયમાં આવશે.

અહીં તો જુઓને! અહીં તો સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ. ઓહોહો..! એકકોર આત્મા અને એકકોર સર્વ પરદ્રવ્ય. સર્વ પરદ્રવ્ય. કોઈ બાકી નહિ. સમ્મેદશિખર ને ગિરનાર ને જાત્રા ને એ બધું પરદ્રવ્ય છે. સમ્મેદશિખરની જાત્રા પણ શુભભાવ છે. ધર્મ-બર્મ નથી. લાખ કરે ને ત્યાં લાખ ઉપર ચડે ને નીચે ઉતરે. શુભભાવ છે. આહાહા..! કેમ? કે **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...'** આહાહા..! શું કહે છે?

ભગવાનઆત્મા **'સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...'** છે. તારામાં સમર્થ બળ છે. તું પરની અપેક્ષા રાખ તો જાણી શકે એમ વાત નથી. આહાહા..! તારામાં બળ એટલું છે કે તું તારાથી પૂર્ણ પ્રગટ કરીશ. આહાહા..! પહેલા સમ્યગ્દર્શન પણ તારાથી થશે અને ચારિત્ર જે સ્વરૂપની રમણતા છે, સમ્યગ્દર્શન સહિત, હોં! ચારિત્ર.

સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્ર થતું નથી. એ ચારિત્ર પણ સ્વને આશ્રયે થાય છે. પરને આશ્રયે નહિ. કેવળજ્ઞાન સ્વને આશ્રયે થાય છે. મનુષ્ય ભવ અને વ્રજનારાચસંઘયણને આશ્રયે નહિ. આહાહા..! એવી તારામાં શક્તિ છે એમ કહે છે. એનું નામ આત્મા છે. જુઓ! છે?

'પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...' આહાહા..! શું કહ્યું? આત્મા પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ, વિપરીત. પણ પોતાના સ્વરૂપને કરવા માટે બળવાન (છે). એને કોઈ રોકી શકે એવી ચીજ નથી. કર્મ-બર્મ આત્માને રોકી શકે એવી કોઈ ચીજ નથી. કર્મ જડ છે. આત્મા ભગવાન ચૈતન્ય છે. કર્મને આત્મા અડતો નથી, કર્મ આત્માને અડતા નથી. આહાહા..! પોતાની પર્યાયમાં વિકાર કરે છે એ પોતાનો દોષ છે. એ કર્મથી વિકાર નથી થતો. આહાહા..! અહીં તો કહે છે કે પરદ્રવ્યથી તું પરાઙ્મુખ છો, વિપરીત છો, પણ તારું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવામાં બળવંત છો. આહાહા..! છે?

'નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...' પોતાના સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ. આહાહા..! પરદ્રવ્યને જાણવામાં તો પરાઙ્મુખ કહ્યો. સર્વ પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ કહ્યો. અને તારું સ્વરૂપ જાણવામાં તું બળવાન છો, સમર્થ છો. તારા બળની તને પ્રતીત નથી. આહાહા..! 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો' દિગંબર મુનિ, પંચમહાવ્રતધારી અનંતવાર થયો. એ તો રાગ છે. 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો પણ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' પણ આત્માના જ્ઞાન વિના આનંદ નથી. પંચમહાવ્રતના પરિણામ દુઃખરૂપ છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે. એ પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીશ મૂળગુણ એ આસ્રવ દુઃખરૂપ છે. આહાહા..! એમ નવમી ગ્રૈવેયક ગયો, મુનિવ્રત ધારણ કર્યા, પંચમહાવ્રત પાળ્યા પણ આત્માનો આનંદ આવ્યો નહિ. આનંદ આવ્યા વિના તારું મિથ્યાત્વ ટળ્યું નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભગવાનનો ભેટો ન થયો, પ્રભુ! તેં રાગની ક્રિયાના ભેટા કર્યા. પંચમહાવ્રત પાળ્યા, આ અહિંસા, આ સત્ય ને આ બ્રહ્મચર્ય. બાળબ્રહ્મચારીપણું પાળ્યું પણ એ ધર્મ નહિ. એ તો કાયાની ક્રિયા થઈ. બાળબ્રહ્મચારીપણું પાળે તોપણ ધર્મ નહિ. એ શુભભાવ છે. આહાહા..! પોતાના આત્મામાં આનંદમાં રમવું એ બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મ એટલે આત્મા, ચર એટલે રમવું. પોતાના નિજ આનંદમાં રમવું એ બ્રહ્મચર્ય છે. કાયાથી વિષય સેવ્યો નહિ માટે એ બ્રહ્મચારી છે એમ છે નહિ. આહાહા..! આકરી વાત લાગે, ભાઈ! લાગો કે ન લાગો, વસ્તુ આ છે. બેસે કે ન બેસે. ત્રણકાળમાં ભગવાનની વાણી છે, આ જુઓને! બનાવ્યું છે પોતે ને? આ આવ્યું ને ૧૭૧?

'अप्पाणं विणु णाणं णाणं विणु अप्पगो ण संदेहो।' એ ૧૭૧ ચાલે છે ને? મૂળ પાઠ. આત્મા વિના જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વિના આત્મા નહિ. **'ण संदेहो। तम्हा सपरपयासं णाणं'** માટે જ્ઞાન સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે, એમ દર્શન પણ સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે. આહાહા..! એને કોઈની મદદની અપેક્ષા છે નહિ. ઓહોહો..! એ ટૂંકી ભાષામાં... **'સર્વ**

પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ,..' આહાહા..! એ કોઈ શાસ્ત્ર ભણવાથી જ્ઞાન નથી થતું. શાસ્ત્ર તો પુદ્ગલ છે, જડ છે. એ તો પહેલા ૩૪ ગાથામાં આવી ગયું. જડથી જ્ઞાન નથી થતું. જ્ઞાનથી જ્ઞાન થાય છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, એના ઉપર નજર કરવાથી, એમાં એકાગ્ર થવાથી જ્ઞાન થાય છે. શાસ્ત્રના અગિયાર અંગ તો અનંતવાર ભણી નાખ્યા. ભણીને છોડી દીધું. અગિયાર અંગ, અગિયાર અંગ કોને કહે? એક અંગમાં અઢાર હજાર પદ, એક પદમાં એકાવન કરોડ જાજેરા શ્લોક. આહાહા..! એ ધારણાનો વિષય છે.

આ કહે છે કે આત્મા પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ છે પણ તારા સ્વદ્રવ્યને પ્રગટ કરવામાં બળવાન છે. આહાહા..! છે? **'આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ,...'** એ તો સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન જ અંદર છે. જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ છે. આહાહા..! ધ્રુવ જ્ઞાનસ્વભાવમાં તો પર્યાયનો પ્રવેશ નથી. ત્યાં રાગનો પ્રવેશ ક્યાંથી થાય? શું કહ્યું? ધ્રુવ સ્વરૂપ ભગવાન, એમાં જે કેવળજ્ઞાનાદિ પર્યાય (છે), એનો પણ ધ્રુવમાં પ્રવેશ નથી. આહાહા..! પર્યાય ધ્રુવ ઉપર તરે છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે. પર્યાય દ્રવ્ય ઉપર તરે છે. અંદર પ્રવેશ નથી કરી શકતી. પર્યાયની મુદ્દત એક સમયની છે. ધ્રુવ અંદર ત્રિકાળ એકરૂપ પડ્યો છે, પ્રભુ! આહાહા..! પણ તારી પર્યાયમાં એટલું સામર્થ્ય છે કે પરથી, સર્વથી પરાઙ્મુખ થઈને પોતાને જાણવામાં સમર્થ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ,...' એ તો સ્વભાવિક જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા છે. એને જાણવામાં આત્મા સમર્થ છે. **'તથા જ્ઞાન આત્મા છે...'** એ જ્ઞાન જે પ્રગટ્યું એ આત્મા છે **'એમ જાણ.'** જે જ્ઞાન અંદરમાં એકાગ્ર થઈને પ્રગટ થયું એ આત્મા છે. આત્મા એ જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન તે આત્મા છે. આહાહા..! આત્માની માંડી છે એકલી. આહાહા..! શું થાય?

અનંતકાળથી રાચે છે, ભાઈ! ચોર્યાશીના અવતાર કરી કરીને... આહાહા..! અનંત અવતાર કર્યા, પ્રભુ! એ ભૂલી ગયો. એક અવતાર દેખે અહીંયાં... આહાહા..! આમ કીડી ને મકોડો વચ્ચે ઓલા દબાણમાં આવી જાય... આહાહા..! એને ઠેકાણે તો તેં અનંતવાર એવા કીડી-મકોડાને સિંહ ને વાઘ બધા ખાઈ ગયા તને. એવું અનંતવાર થયું છે, પ્રભુ! ભૂલી ગયો તું. આહાહા..! અનંત અનંતકાળથી અનંત ભવ છેદવાનો ઉપાય તો આ એક જ છે. અનંત ભવ નહિ કરવાનું, છેદવાનું, ભવરહિત થવાનું, આત્માનું અંતર સમર્થ બળ આત્મા આત્માને જાણવો. આહાહા..!

'સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ, તથા જ્ઞાન એ આત્મા છે' આહાહા..! માટે કહ્યું ને? કે **'આત્માને તું નિજ સ્વરૂપને જાણવામાં સમર્થ...'** જાણવામાં, હોં! એ સહજજ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એ આત્મા. આહાહા..! જ્ઞાન એ આત્મા એમ જાણ. **'માટે તત્ત્વ (–સ્વરૂપ) એમ છે કે જ્ઞાન તથા દર્શન...'** હવે દર્શનને ભેળવ્યું. **'જ્ઞાન તથા દર્શન બન્ને સ્વપરપ્રકાશક છે. આમાં**

સંદેહ નથી.' આહાહા..! ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' મુનિ હતા. ભગવાન પાસે ગયા હતા. વર્તમાન પ્રભુ બિરાજે છે. આહાહા..! આઠ દિવસ ત્યાં રહ્યા હતા. બે હજાર વર્ષ થયા. સંવત્ ૪૯. ત્યાંથી આવીને આ બનાવ્યું. આહાહા..! શબ્દો ઘણા ટૂંકા છે.

તું પરદ્રવ્યથી પરાङ્મુખ, પણ તારા સ્વરૂપને જાણવામાં પૂર્ણ સમર્થ છો એવું જ્ઞાન. એ જ્ઞાન તને પૂર્ણ જાણવામાં સમર્થ છે એ જ્ઞાન અને એ જ્ઞાન અને આત્મા અભિન્ન છે. આહાહા..! જાણવાનું જ્ઞાન અને આત્મા ભિન્ન છે એમ નથી. આહાહા..! આવી સૂક્ષ્મ વાત છે. ભાઈ ગયા? 'ફત્તેહપુર'. છે ને? આવ્યા હતા. આજે આવ્યા હતા. આહાહા..!

અંદર ચૈતન્ય ભગવાન જાણનસ્વભાવથી પૂર્ણ ભરેલ, અનંત અનંતગુણનો ભંડાર. કહે છે કે એ દ્રવ્ય તો પરથી પરાङ્મુખ છે. કોનો ભાર છે? દિગંબર સંત કહે. પરથી પરાङ્મુખ, કેવળીથી પરાङ્મુખ, પંચપરમેષ્ઠીથી પરાङ્મુખ. આહાહા..! પ્રભુ! તારે અને પરદ્રવ્યને શું સંબંધ છે? તારામાં તારી અસ્તિ છે અને તારામાં પરદ્રવ્યની નાસ્તિ છે. ચાહે તો પરમેશ્વર હો તોપણ તારામાં એની નાસ્તિ છે. આહાહા..! તારામાં જ્ઞાનના બળ વિના બીજા કોઈ બળ કરાવી શકે અને જ્ઞાન પૂર્ણ કરાવે એવી તાકાત નથી. આહાહા..!

'માટે તત્ત્વ (–સ્વરૂપ) એમ છે કે જ્ઞાન તથા દર્શન બન્ને સ્વપરપ્રકાશક છે. આમાં સંદેહ નથી.' એક પ્રશ્ન છે ને? ષટ્ખંડાગમમાં દર્શન વ્યવહારનયથી લીધું છે. દર્શન સ્વને દેખે, જ્ઞાન પરને જાણે. એવું ષટ્ખંડાગમ છે ને? ધવલ, જય ધવલ, મહા ધવલમાં એમ છે. દર્શન સ્વને દેખે, જ્ઞાન પરને દેખે (જાણે). અહીં એની ના પાડે છે. એ બધા વ્યવહારના કથન છે. પરમાર્થે તો જ્ઞાન પોતાના સામર્થ્યથી પોતાને પૂર્ણ જાણે, સાથે દર્શન પણ પૂર્ણ દેખે. આહાહા..! વાત તો સાદી પણ કઠણ પડે. શું કરવું આમાં સૂઝ પડે નહિ. આ કરવું. અંદર જ્ઞાનસ્વરૂપમાં ઉતરી જવું. આહાહા..! કરવા-ફરવાનું કાંઈ નથી.

જ્ઞાન જાણન અસ્તિ સ્વભાવ, એને તારો આત્મા જાણનાર છે. તો એ આત્મામાં પૂર્ણ જ્ઞાનની પૂર્ણ અવસ્થા પ્રગટે ત્યારે પૂર્ણ જાણ્યા વિના રહે નહિ. બધાને પૂર્ણ જાણે. અને એ કારણે સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાન (છે), એમ દર્શન પણ સ્વપ્રકાશક (છે). આહાહા..! '**આમાં સંદેહ નથી.**'

'[હવે આ ૧૭૧મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]'

શ્લોક–૨૮૭

(अनुष्टुभ्)

आत्मानं ज्ञानदृग्रूपं विद्धि दृग्ज्ञानमात्मकं।
स्वं परं चेति यत्तत्त्वमात्मा द्योतयति स्फुटम्।।२८७।।

[શ્લોકાર્થ :–] આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ અને જ્ઞાનદર્શનને આત્મા જાણ; સ્વ અને પર એવા તત્ત્વને (સમસ્ત પદાર્થોને) આત્મા સ્પષ્ટપણે પ્રકાશે છે. ૨૮૭.

શ્લોક–૨૮૭ ઉપર પ્રવચન

आत्मानं ज्ञानदृग्रूपं विद्धि दृग्ज्ञानमात्मकं।
स्वं परं चेति यत्तत्त्वमात्मा द्योतयति स्फुटम्।।२८७।।

આહાહા..! એક આત્મા માટે આટલી માંડી છે. બાર અંગ અને ચૌદ પૂર્વમાં આ આત્મા કહ્યો છે. 'કળશટીકા'માં છે કે બાર અંગ છે એ પણ વિકલ્પ છે. બાર અંગમાં પણ અનુભૂતિ કરવાનું કહ્યું છે. આત્માનો અનુભવ કરવાનું કહ્યું છે. 'કળશટીકા'માં છે. સમજાણું કાંઈ? બાર અંગનું જ્ઞાન પણ વિકલ્પ છે. આહાહા..! બાર અંગમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે આત્માનો અનુભવ કરવો. પર્યાયથી આત્માનો અનુભવ કરવો. આહાહા..! રાગથી નહિ, પુણ્યથી નહિ, નિમિત્તથી નહિ. ધ્રુવ તો ધ્રુવ જ છે. ધ્રુવમાં તો કોઈ હલનચલન છે નહિ. પર્યાયમાં પરિણમન હલનચલન છે તો પર્યાયમાં આત્મા જાણી લે. જાણવાલાયક છે એ પર્યાયમાં તારામાં બળ છે. પરદ્રવ્યથી તું પરાઙ્મુખ છે પણ તારી પર્યાયથી તારું દ્રવ્ય સન્મુખ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? શું કહ્યું?

પ્રભુ! તું પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ છો પણ તારા સ્વભાવથી તું સન્મુખ છો. આહાહા..! અરે..! સત્ય વાત કાને પડે નહિ. સત્ય વાત સાંભળવા મળે નહિ અને આ કરો.. આ કરો.. આખો દિ' કર્તા થાય એ તો મિથ્યાત્વ છે. પરનો કર્તા, મંદિરનો કર્તા પણ હું છું એમ માને તો મિથ્યાત્વ છે. 'ડાહ્યાભાઈ'! આહાહા..! રાગનો કર્તા માને તો મિથ્યાત્વ છે. આકરી વાત, પ્રભુ! રાગ વિકાર છે, પ્રભુ ચૈતન્ય ત્રિકાળી નિર્વિકાર છે. એ નિર્વિકાર પાસે રાગ કરાવવો એ મોટો દોષ છે. કર્તાબુદ્ધિ થઈ એ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..! એ માટે અહીં

કહ્યું.

'શ્લોકાર્થ :– આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ...' શ્લોક છે ને એ?

आत्मानं ज्ञानदृग्रूपं विद्धि दृग्ज्ञानमात्मकं।
स्वं परं चेति यत्तत्त्वमात्मा द्योतयति स्फुटम्।।२८७।।

'આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ....' રાગાદિ નહિ. **'અને જ્ઞાનદર્શનને આત્મા જાણ;...'** આહાહા..! આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ અને જ્ઞાનદર્શનરૂપ આત્મા જાણ. બાકી આત્મા કોઈનું કરી દે અને કોઈકને સુધારી દે, કોઈને મદદ કરે, સેવા કરે એ બધી વાત જૂઠી છે. અજ્ઞાનીએ ભ્રમ ચલાવ્યા છે. એક તત્ત્વ બીજા તત્ત્વનું કાંઈ પણ કરે એ અજ્ઞાન ચલાવ્યું છે. ભગવાનના માર્ગથી તદ્દન વિરુદ્ધ ચલાવ્યું છે.

એ અહીં કહ્યું. **'આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ અને જ્ઞાનદર્શનને આત્મા જાણ;...'** જાણ કીધું ને? **'આત્માને જ્ઞાનદર્શનરૂપ જાણ અને જ્ઞાનદર્શનને આત્મા જાણ; સ્વ અને પર એવા તત્ત્વને (સમસ્ત પદાર્થોને) આત્મા સ્પષ્ટપણે પ્રકાશે છે.'** સ્વ ને પરને આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવે પ્રત્યક્ષ કરે એવી તાકાત છે. પહેલા સ્વ જ્ઞાન તે આત્મા એવો અનુભવ કરી અને પછી ત્યાં એકાગ્ર થવું, તો કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટે એવી એમાં તાકાત છે.

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)